

РАЗГЛЕЖДАНЕ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО МЕЖДУ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ И ПРАВНАТА СИГУРНОСТ

Беатрис Йорданова

ВСУ “Черноризец Храбър”

***Резюме:** Статията цели да представи връзката и взаимодействието между правната сигурност и изкуствения интелект в няколко критични аспекта на правно-социологическия дискурс: лични данни и конфиденциална информация; интелектуална собственост; военна употреба на изкуствения интелект и човешкия надзор; киберсигурност; защита на личния живот, основните свободи и прозрачността и други. Представените са добри практики и препоръки относно правната рамка на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз. Изведени са принципите за закрила на правата на човека и основните свободи, на правна сигурност, на равенството. Настоящата статията има методически и практико-приложен характер, няма претенции за изчерпателност.*

***Ключови думи:** правна сигурност, правна система, национална сигурност, изкуствен интелект, аспекти на правно-социологическия дискурс.*

EXPLORING THE INTERSECTION BETWEEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND LEGAL SECURITY

Beatris Yordanova

VFU “Chernorisets Hrabar”

***Abstract:** The article aims to present the relationship and interaction between legal security and artificial intelligence in several critical aspects of the legal-sociological discourse: personal data and confidential information; Intellectual Property; military use of artificial intelligence and human surveillance; cyber security; protection of privacy, fundamental freedoms and transparency and others. Presented are good practices and recommendations regarding the legal framework of the European Parliament and the Council of the European Union. The principles for the protection of human rights and fundamental freedoms, of legal certainty, of equality have been derived. The present article has a methodical and practical-applied character, there are no claims for comprehensiveness, as it is oriented towards the presentation of basic knowledge.*

***Keywords:** legal security, legal system, national security, artificial intelligence, aspects of the legal-sociological discourse.*

Количеството и качеството на цифровите данни, в които човекът е потопен през последните десетилетия постоянно нарастват. Огромният масив от дигитална информация е среда, в която намират отражение всички процеси и събития от реалния свят, включително и такива, случването на които не са обект на нарочно документиране. Развитието на системата за комуникация на нещата, която им позволява те взаимно да се идентифицират, да характеризират състоянието си и да си предават и обработва едно на друго данни направи възможно при вземането на решения човекът да бъде заменен от изкуствения интелект.

Днес изкуственият интелект е главният „драйвер“ на дигиталната трансформация на обществото. Присъства все повече в производството, търговията, транспорта, финансите, здравеопазването, селското стопанство, военното дело и сигурността и мн.др.

Европейският съюз е първият законодател, който постави въпроса за изработване на общоприета дефиниция за изкуствен интелект, която да не зависи от технологиите, в които се използва. За целта, през 2020 г. Европейският парламент създаде специална комисия, която да анализира отражението на изкуствения интелект върху европейската икономика. Изготвеният от Комисията доклад съдържа предложение за пътна карта за развитие на изкуствения интелект и цялостен подход към технологията. Основната констатация е, че изкуственият интелект ще ускори цифровизацията и ще промени цялостно картина на конкуренцията в дигиталната област.

През 2021 г. Европейският парламент прие поредици от доклади с насоки за използването на изкуствения интелект в различни сфери:

- във военното дело, правосъдието и здравеопазването;
- в образованието, културата и аудиовизуалния сектор;
- за използването в технологии по начин, който да не допуска полови, социални или културни предразсъдъци;
- за човешкия надзор и ясни правила при използване на технологии от полицията и граничните власти.

При обсъждането на докладите депутатите постигат консенсус по няколко идеи от принципен характер:

- изкуственият интелект никога да не замества или освобождава хората от отговорност“;

-за задължителен човешки надзор върху системите с изкуствен интелект в областта на отбраната и забрана на автономните смъртоносни оръжейни системи;

- забрана на използването на изкуствения интелект за разпознаване на хора на публични места.¹

На 14 юни 2023 г. Европейският парламент прие официалното си виждане по отношение на бъдещия законодателен акт. Депутатите приемат, че системите с изкуствен интелект трябва да бъдат безопасни и с ясен произход, разпознаваеми за хората, да не дискриминират социални групи и да не вредят на околната среда.

На 1 и 2 ноември 2023 г. в английския град Блечли се състоя Първа световна среща на най-високо правителствено равнище, посветена на проблемите в сферата на сигурността, свързани с изкуствения интелект и неговото бързо навлизане във всички сфери на обществения живот. Мястото на форума не е избрано случайно – в годините на Втората световна война в Блечли парк се помещава знаменитият Център за шифри и кодове, екипът на който успява за разчете германския код Енигма. Смята се, че успехът на английските криптографи не само предопределя изхода на войната, но и съкращава нейната продължителност с от 2 до 4 години.

За нуждите на разбиването на германските кодове, което изисква огромен обем от математически изчисления, в Блечли е конструиран и първият програмируем електронен компютър. Алън Тюринг, който е ръководител на Центъра, с помощта на компютъра разработва комбинация от въпроси и задачи, която да разкрива наличието на изкуствен интелект. Тази комбинация, наречена „Тест на Тюринг“, която се използва и днес е основание Алън Тюринг да бъде обявен за „баща на изкуствения интелект“.

Основният извод в заключителния документ, наречен „Декларацията Блечли“ е, че осигуряването на безопасно използване на изкуствения интелект в по-нататъшното му развитие няма алтернатива, тъй като под въпрос ще бъде поставено оцеляването на

¹ Правила за изкуствения интелект: какво иска Европейският парламент, Новини, Европейски парламент, Изготвен: 21-10-2020, Актуализиран: 21-06-2023
<https://www.europarl.europa.eu/news/bg/headlines/society/20201015STO89417/pravila-za-izkustveniiia-intelekt-kakvo-iska-evropeyskiiat-parlament> (последно 1.11.2023)

човечеството. Специално се посочва, че особено безпокойство предизвикват рисковете в киберсигурността, биотехнологии и обществените комуникации.²

Аналитичният поглед върху съдържанието на текста на „Декларацията Блечли“ се спира най-напред на факта, че политиките прехвърпят тежестта на „отговорността за съдбата на човечеството“ върху специалистите по сигурност, за сметка на тези, които разработват, внедряват и експлоатират технологиите. Но още от времето на Конфуций в Китай (6-5 век пр. Хр.) и Епикур в Гърция (3-4 век пр. Хр.), сигурността се възприема като аспект на взаимодействието между елементите на системата „природа – човек – общество“.³ Два закона на биологията – за толерантността на Шелфорд и за лимитиращия фактор на фон Либих предоставят на хората възможност да се възползват от обективно съществуващата мяра на взаимодействие с природата и другите хора и да гарантират устойчиво функциониране на всяка създадена от тях система⁴.

В зависимост от това, къде се поставя акцентът, се разграничават защита на екологичната сигурност, защита на личната сигурност или защита на националната сигурност, но не и защита сигурността на сигурността.

Поставянето на фокуса върху риска, който е част от предметната област на сигурността, по-скоро усложнява решаването на поставените в „Декларацията Блечли“ задачи, отколкото да ги приближава до вярното решение. Това е така, защото още от 16 век в практиката рискът се разграничава от заплахата, по това, че при риска абстрактната възможност да се случи нещо нежелано се трансформира в реална възможност в резултат на собственото решение, докато при заплахата тази трансформация се случва по силата на външна, независима от субекта на лешението причина.⁵ Това положение има важно методологично значение за третирането на риска доколкото обвързва нежеланото събитие с решението – всяка смяна на решението или отказ от неговото изпълнение спира процеса на трансформиране на абстрактната опасност в реална такава.

Решението, което изправя неговия субект пред реалната опасност има важна роля и в контрола на риска. Този, който взема решение, т.е. прави избор при наличието на най-

²Крачанова С. Кодове, машини и Тюринг - защо срещата на върха за изкуствен интелект е в Блечли? Btv novinite, 02.11.2023, <https://btvnovinite.bg/svetut/deklaracijata-blechli-znakov-dokument-za-ii-utvarden-na-znakovo-mjasto.html> (последно влизане 05.11.2023)

³ Вж. Христов П. Метатеория на риска. Парадигми и подходи, София, Албатрос, 2.....,

⁴ Вж. Ненова, А. Екологични аспекти на сигурността, Варна, 2009.

⁵ Вж. Христов П. Метатеория на риска. Парадигми и подходи, София, Албатрос

малко още една алтернатива се самонатовазва и с отговорността за последиците от неговото неизпълнение. Тъй като юридическата отговорност, както и всяка друга отговорност, се реализира чрез налагане на санкция или наказание, решението като същностна характеристика на риска е този елемент в механизма за третиране на риска, който открива възможност за включване на правната регулация в защитния механизъм.

Когато става дума за рисковете, които носи изкуственият интелект, на преден план излиза обстоятелството, че автоматичните решения се генерират в условията на комуникиране на множество компютри, свързани в мрежата на интернет. В тези условия ролята на човешката воля и личната юридическа отговорност в третирането на рисковете на практика е елиминирана.

От тази гледна точка, в случая става дума за неглежиране на съвременните достижения в изучаването на риска. Използване на понятието риск за обозначаване заплахи или възможни опасности не позволява да се разкрие цялата палитра от възможности за регулиране на обществените отношения в сферата на сигурността чрез оптимизиране на системата, в съответствие с която се подготвят и приемат съответните решения. Трябва да се отбележи, че с изключение на нормативната база на финансовото разузнаване и митническото разузнаване, в действащата нормативна уредба у нас доминира именно това остаряло разбиране на риска. То е заложено в регламентацията на здравословните и безопасни условия на труд и социалното осигуряване, в защитата на потребителите, в защитата при бедствия и в защитата от химични, биологични агенти и заразни болести.

Ниската степен на теоретично осветляване на съдържанието на основните юридически термини, използвани в правно-нормативни актове в сферата на сигурността не позволява да се постигне т.нар. *инструменталната рационалност*. Нейната същност е в способността на обществото, на основата на достатъчно информация и знание, да намира и прилага най-ефективните способности за достигане на ясно формулирани в правните актове цели. Действията се основават на солидарност и сътрудничеството и се мотивират от нормативно определени стимули и санкции. В този смисъл инструменталната рационалност е предпоставка за правната сигурност в нейното „широко разбиране“ – като предвидимост за последиците от едно или друго деяние на правните субекти, в контекста действащите

правни разпоредби и гарантирано правомерно, открито и коректно отношение към същите тези субекти от страна на държавата.⁶

При обявяване на пандемията от covid-19 в началото на 2020 г. дефицитът от инструментална рационалност стана причина нито един от нормативните актове, съставлящи правната основа на дейностите за овладяване на критични и кризисни ситуации (Законът за защита при бедствия, Законът за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност и Националният план на Република България за готовност за грипна епидемия) да не сработи.

Наложи се, като компенсираща мярка, да бъдат сформирани щабове и съвети, които да осигурят на изпълнителната власт поне минимална степен на разбирателство, необходимо за организиране на взаимодействия и координиране на усилията на централната и местната власт, системата на здравеопазването, бизнеса, населението, в т.ч. и внушителната група на антиваксерите.

Създаването на щабове и съвети в оперативен порядък е класически пример за *комуникационна рационалност*, която е произведен продукт на концепцията за информационното общество и произтичащата от нея концепция за общество основано на знанието. Състои се в достигане разбиране и съгласие относно целите на основата на диалог единствено между субектите, които са пряко ангажирани в конкретно социално действие. Диалогът между тях, като спомага за осъзнаване на взаимните права и морални задължения, продуцира солидарност, която подобно на правото има вътрешна връзка със справедливостта. Отсъствието на нормативно определени цели, стимули и заплахи от санкции обаче изключва наличието на явлението „правна сигурност“.

Въпросът е – има ли среден път, компромисен вариант?

В средата на 1990-те години ролята на технологиите започва да се разглежда в принципиално нов обществено-политически контекст, различен от теориите за информационното общество и общество на знанието. Особено популярна е концепцията за световното рисково общество на Улрих Бек. Днес, четвърт век по-късно, запознаването с публикациите от първата половина на 1990-те оставя впечатлението, че концепциите за

⁶ Младенов, М., 2022. Правната сигурност като *Conditio sine qua non*. Сигурност и отбрана, Ноември, Брой 1, с. 105-115

общество основано на знанието и общество на риска описват социални процеси, които протичат на две съвсем различни планети.

Сериозен опит да се излезе от тази шизофренична ситуация е докладът на ЮНЕСКО „Към общество на знанието“ (2005) . В него, на риска е посветена отделна глава, а необходимостта от защита на сигурността се определя като предизвикателство, на което обществото основано на знание чрез инструментариума на комуникационната рационалност, тепърва предстои да отговори. Приема се, че знанието и рискът са две страни на процеса на приемане на решение в рамките на социума. На практика, знанието никога не може да бъде пълно. Спецификата на свързаните с риск решения се състои в необходимостта от избор между няколко възможности при неопределеност на последиците, които те могат да причинят.

В същото време, приемането на решения, тяхното изпълнение и разпространението на последиците в пространството и времето засягат множество социални изпълнители на различни дейности. В този смисъл рискът може да се разглежда като специфична форма на социална комуникация, свързана със стремеж в настоящето да се калкулира неизвестното бъдеще – да се изчислят вероятността да се случи нежеланото събитие и размера на щетата, която то може да причини.

В този смисъл, комуникация означава разширено възпроизводство на риска (според Бек: производство, разпространение, потребление и ново производство на рискове), формиране на среда за нови рискогенни решения.

И ако разширеното възпроизводство на рискове може да се приеме за нормално проявление на човешката дейност, то спецификата на концепцията „обществото основано на знание“ се състои в скока от акумулация към мултипликация на риска, т.е. към възможността за бързо преминаване от един вид риск в друг вид риск, докато, в крайна сметка се стигне до политически риск. Прекрасен илюстративен пример е начинът за налагане на мерките за ограничаване разпространението на ковидвируса:

- най-напред се прави математически модел на вероятността от разпространение на вируса, в зависимост от прилагането на различните видове ограничения – на пътувания, на публични събирания, преминаване на дистанционни форми на труд и обучение ит.н.;

- след това, на базата на предствения математически модел се изготвя здравен модел на риска, в който различните вариантни на ограничаване на социалните контакти се

оценяват от гледна точка на възможностите на системата на здравеопазването да се справи с тях – брой легла, налични кислородни апарати, кондиция на медицинския персонал, регулярност на доставките на лекарствени препарати и т.н.;

- на равнище правителство, здравният риск се трансформира във финансово-икономически, с оглед разполагаемите финансови ресурси на страната, защита интересите на различни икономически отрасли, удовлетворяване на различни браншови (ресторантьори, хотелиери, преподаватели в езикови школи и др.) искания и се набелязват конкретни мерки.

Преди двадесет години правната теория едва ли би допуснала подобна комуникационната рационалност да се разглежда като алтернатива на правото. „Социалната природа на правото – пише Л. Дачев, - изключва възможността общността да бъде изместена, заменена от един нейн член или група, чиято воля да положи правото и да му придаде валидност. Това става чрез общата воля, която приема и налага диалога като матрица на правото. Императивността на правото се атрибутира от съгласието върху дискурса като необходима, адекватна форма на ред.”⁷

За Д. Вълчев на дискурса е нужна процедура по установяване на общи правни норми, както и да бъдат „включени предвиждания за социалния ефект от тяхното влизане в сила“.

Бързото преминаване от един вид риск в друг вид риск в условията на комуникационна рационалност в още по-голяма степен изисква наличието на система от дискурси, които да обясняват и да пренареждат реалността, като в същото време запазват ядро от вече фиксирани идентичности и отношения. Особено важна е ролята на системата от дискурси при натъкване на нови значения и събития, какъвто е случая с широкото навизане на изкуствения интелект. Новостите трябва да бъдат артикулирани през дискурса и усвоени, което води до модифициране на самия дискурс. Затова дискурсите са гъвкави и динамични: постоянно произвеждани, преинтерпретирани и оспорвани. Те обаче не са напълно хаотични: винаги са частично структурирани, и частично нарушени и отворени към новото. При всички случаи, когато става дума за глобална сигурност и рискове за съществуването на човечеството в основата на дискурсите следва да бъде обективното знание – това, което всички възприемат еднакво или поне да е доказано по безспорен начин. Подобно изискване е непостижимо за философите, за политолозите, за пропагандистите, за

⁷[Л. Дачев, 2004, стр.157].

политиците, за майсторите на изящната словесност. То може да бъде изпълнено единствено от науката, която се отличава от всички други форми на описание и обяснение на света със своята обективност. И колкото по-скоро човечеството осъзнае този факт, толкова са по-големи шансовете да се справи с рисковете които носи изкуствения интелект.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Правила за изкуствения интелект: какво иска Европейският парламент, Новини, Европейски парламент, Изготвен: 21-10-2020, Актуализиран: 21-06-2023 .
<https://www.europarl.europa.eu/news/bg/headlines/society/20201015STO89417/pravila-za-izkustvenia-intelekt-kakvo-iska-evropeyskiiat-parlament> (последно 1.11.2023).
2. Крачанова С. Кодове, машини и Тюринг - защо срещата на върха за изкуствен интелект е в Блечли? Btv novinite, 02.11.2023,
<https://btvnovinite.bg/svetut/deklaracijata-blechli-znakov-dokument-za-ii-utvarden-na-znakovo-mjasto.html> (последно влизане 05.11.2023).
3. Христов П. Метатеория на риска. Парадигми и подходи, София, Албатрос.
4. Ненова, А. Екологични аспекти на сигурността, Варна, 2009.
5. Младенов, М., 2022. Правната сигурност като *Conditio sine qua non*. Сигурност и отбрана, Ноември, Брой 1, с. 105-115
6. Дачев, Л. , Юридически дискурс, Русе, 2004. стр.157.